

СИНОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ МІЖ ПРИКМЕТНИКАМИ ЛЕКСИЧНОЇ МІКРОСИСТЕМИ “СВІТЛИЙ” (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті проведено аналіз синонімічних відношень між прикметниками лексичної мікросистеми „світлий“ із урахуванням їхньої сполучуваності з підкласами іменників, а також у поєднанні зі словами-супровідниками у вигляді підкласів прикметників. Наведено приклади ланцюжкової та векторної синонімії у досліджуваній підгрупі прикметників.

Ключові слова: сполучуваність, дистрибуція, синонімічні відношення, квантитативні методи, коефіцієнт кореляції, семема, ланцюжкова синонімія, векторна синонімія.

В статье проводится анализ синонимических отношений между прилагательными лексической микросистемы «светлый» учитывая их сочетаемость с подклассами существительных, а также в соединении со словами-сопроводителями в роли подклассов прилагательных. Приводятся примеры цепочной и векторной синонимии в исследуемой подгруппе прилагательных.

Ключевые слова: сочетаемость, дистрибуция, синонимические отношения, квантитативные методы, коэффициент корреляции, семема, цепочная синонимия, векторная синонимия.

The article deals with the analysis of synonymous relationships between the adjectives of lexical microsystem “light”. It was taken into consideration the compatibility with the subclasses of nouns and the combination with the word-conductors as subclasses of adjectives. There were presented the examples of chain and vector synonymies of the investigated subgroup of adjectives.

Keywords: compatibility, distribution, synonymous relationships, quantitative methods, correlation coefficient, sememe, chain synonymy, vector synonymy.

Під синонімами розуміють слова, які мають близькі чи ідентичні значення. Проте загальноприйнятого визначення синонімії в лінгвістиці не існує. Так, В. Вілюман виділяє 10 ознак, які можуть бути покладені в основу визначення синонімії [5, с. 6]. Проте при всьому розмаїтті підходів до визначення синонімічності більшість авторів підкреслюють два найважливіших її критерії: семантична (сміслова) близькість двох слів і здатність до їхньої взаємозаміни в певних контекстах. Так, В. Вілюман визначає синоніми таким чином: “Лексичні одиниці, що володіють хоча б одним спільним і одним розрізнявальним семантичним компонентом, мають хоча б одну спільну формулу дистрибуції, збігаються в сполучуваності і, відповідно, є взаємозамінними в одному контексті та не можуть бути взаємозамінними в іншому” [4, с. 25]. На взаємозамінність синонімів у певних контекстах вказують також інші автори (див. [6, с. 98; 7, с.17]).

Попри велику кількість наукових робіт, присвячених проблемам синонімії в лінгвістиці відкритим залишається питання про те, чи можливо встановити синонімічні відношення між словами на основі їхньої сполучуваності.

Метою цієї статті є спроба встановити синонімічні відношення в лексичній мікросистемі „світлий“ за допомогою кількісного та якісного аналізу.

Матеріалом дослідження слугують прикметники, віднесені шляхом проведення поетапної інвентаризації до лексичної мікросистеми „світлий“.

У ході встановлення синонімічних відношень найважливішими критеріями виступають, як показано вище, принаймні два: наявність у семантиці двох слів хоча б одного спільного семантичного компонента у вигляді семеми (тобто окремого значення слова) та хоча б частковий збіг сполучуваності. Спільність “дистрибутивної” формули, на що вказує В. Вілюман, забезпечує те, що всі прикметники володіють однаковою синтаксичною сполучуваністю, тобто дистрибутивна формула для всіх прикметників однакова – А + N (прикметник + іменник).

Вихідними даними для аналізу синонімічних відношень між прикметниками лексичної мікросистеми “світлий” є таблиця, яка зображує дані щодо сполучуваності досліджуваних прикметників не лише з підкласами іменників, але й з підкласами прикметників (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Сполучуваність прикметників зі значеннями “світлий”
із підкласами іменників і прикметників**

Підкласи іменників і прикметників	light	pale	bright	sunny	blond	fair	luminous	clear	pastel	Усього
Зовнішність людини; частини тіла	7	69	30	12	14	27	2	15	0	417
Власні назви	2	8	2	1	2	4	0	0	0	85
Одяг, предмети одягу	6	5	9	0	0	0	0	1	0	218
Почуття, психічний стан, характер	0	1	0	1	0	1	10	6	0	36
Органи чуття, ступінь розуміння й сприйняття	0	0	4	0	0	0	0	9	0	18
Соціальний статус людини, фах	3	3	0	0	1	0	0	1	0	54
Конкретні поняття, неживі предмети	3	9	36	4	2	1	3	13	2	277
Абстрактні поняття	3	1	2	1	0	2	6	35	1	85
Фауна	0	3	3	0	1	0	2	0	0	72
Флора	0	3	6	0	2	1	1	0	0	36
Природа, її явища, погода	5	17	21	3	0	1	2	14	0	114
Час, пори року, частини доби	4	2	20	12	0	0	0	9	0	76
Їжа, страви, напої	4	3	1	0	2	0	0	0	0	35
Манера висловлювання	0	0	1	0	0	0	0	10	0	14
Освітлення	0	5	29	1	0	0	1	28	0	55
Приміщення	5	2	3	0	0	0	0	5	0	105
Вогонь, повітря, вода, земля	1	0	11	1	0	0	0	15	0	52
Голос, звуки, сміх, кроки	2	0	7	0	0	0	0	17	0	32
Кольори	43	65	43	1	1	0	3	9	1	317
Людина (національність, раса)	1	22	8	1	16	6	0	0	0	168
Прикметники кольору	34	48	30	2	3	5	2	12	0	225
Прикметники оцінки	2	25	26	0	4	10	1	18	0	156
Прикметники розміру	4	14	11	0	5	9	2	4	0	170
Прикметники форми	1	16	6	0	2	4	2	2	0	67
Прикметники освітлення	6	5	10	3	2	2	1	4	1	58
Прикметники температури	0	2	10	2	0	0	0	5	0	24
Прикметники віку	2	4	7	0	3	1	0	1	0	29
Прикметники відчуття	1	3	2	0	2	1	0	3	0	39
Прикметники ваги	0	0	0	0	0	1	0	1	0	14
Прикметники сили	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Прикметники звуку	0	1	0	0	0	0	0	5	0	8
Прикметники часу	0	0	4	1	0	0	1	2	0	7
Прикметники погоди, стихії	2	1	1	1	1	0	0	0	0	18
Прикметники матеріалу	0	0	0	0	0	0	0	0	0	51
Прикметники швидкості	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Усього	141	337	343	47	63	76				

Підкласи прикметників виступають у ролі слів-супровідників лексичних одиниць підгрупи “світлий”, які уточнюють їхнє значення у певних контекстах. За умов урахування

семантичної сполучуваності досліджуваних слів як з підкласами іменників, так і з підкласами слів-супровідників дослідник одержує достатньо чітку картину семантичних зв'язків між членами лексичної мікросистеми.

Залучення квантитативних методів дослідження, а саме обчислення коефіцієнта кореляції для представленої таблиці дозволить виявити синонімічні зв'язки різного ступеня інтенсивності між прикметниками лексичної мікросистеми “світлий”. Число ступенів свободи для цієї таблиці – $df = 35 - 2 = 33$ [8]. Значуща величина коефіцієнта кореляції – $r = 0,33$ і $0,42$ (при $P = 95\%$ і $P = 99\%$) [8]. Це означатиме, що встановлені синонімічні зв'язки із величиною коефіцієнта кореляції, вищою за $0,42$ є сильними, у межах $0,33 - 0,42$ – середніми, нижчою за $0,33$ є слабкими за своєю інтенсивністю.

Величини коефіцієнтів кореляції для прикметників підгрупи “світлий” показано в таблиці 2.

Таблиця 2

Величини коефіцієнтів кореляції прикметників зі значенням “світлий”

	light	pale	bright	sunny	blond	fair	luminous	clear	pastel
light	X	0,75	0,64	0,12	0,07	0,10	0,18	0,13	0,29
pale		X	0,74	0,42	0,58	0,69	0,20	0,20	0,16
bright			X	0,49	0,26	0,37	0,18	0,48	0,45
sunny				X	0,36	0,53	0,09	0,24	0,15
blond					X	0,77	-0,01	-0,05	-0,04
fair						X	0,13	0,19	-0,07
luminous							X	0,36	0,35
clear								X	0,32
pastel									X

На основі таблиці 2 побудовано схему семантичних зв'язків між досліджуваними прикметниками (див. схему 1), які віддзеркалюють їхні синонімічні відношення. Подвійними лініями на схемі позначено сильні зв'язки.

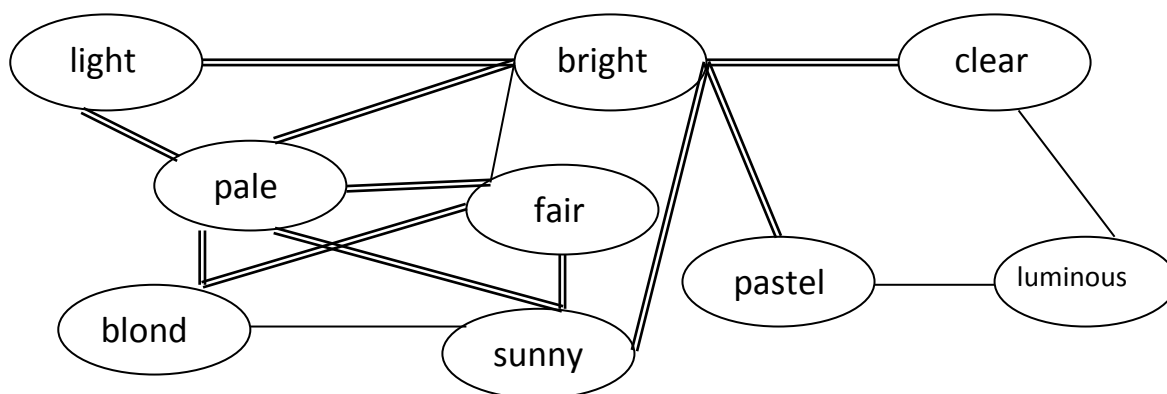

Схема 1. Семантичні зв'язки в підгрупі “світлий”

Зі схеми 1 насамперед добре видно, що основний склад підгрупи формують прикметники *light*, *bright*, *pale*, *fair*, а також *blond* і *sunny*. На периферії розташовані елементи *clear*, *luminous* і *pastel*. Далі потрібно звернути увагу на те, що в одних випадках зв'язки між прикметниками утворюють “ланцюжки” (наприклад *light – bright – clear – luminous – pastel*), а в інших – багатокутні фігури з внутрішніми взаємними зв'язками (*light, bright, pale, fair, sunny, blond*). У

першому випадку синонімічний ряд *light – bright – clear – luminous – pastel* пов'язаний одним значенням – “світлий, ясний”. Назвемо синонімічні ряди такого типу ланцюжковими – за аналогією до терміна “ланцюжкова полісемія”, запропонованого Ю. Апресяном [2].

Можна припустити, що ланцюжкова синонімія має два підвиди: а) слова-синоніми, які утворюють ланцюжок, пов'язані між собою одним і тим самим або близьким значенням; б) слова-синоніми пов'язані послідовно різними значеннями, тобто перше та друге слово з'єднує одне значення, друге та третє – інше значення тощо. Наведемо приклади ланцюжкової синонімії у прикметників підгрупи “світлий” (синонімічний ряд *light – bright – clear – luminous*).

Розпочнемо з ядерних прикметників *light* і *bright*, пов'язаних між собою семемою “світлий, ясний”:

Her limp, light hair dangled from her small head in draggled rats'-tails [16, с. 69].

For the sad truth was that Pala's smooth bright skin concealed the most horrible rottenness [20, с. 31].

It had been one of those light summery days when the world seems about to burst with pleasure at simply being itself.. [11, с. 6].

It was a bright cool morning, with great white clouds sailing overhead like towers and castles in a blue sky [18, с. 100].

Наявність спільних семем “ясний”, “прозорий” пояснює зв'язок між прикметниками *bright* і *clear*. Наприклад:

The sun was shining out of a clear sky [19, с. 59].

It was a bright cold day with a freezing wind blowing on the cross-town streets [17, с. 68].

Ці ж прикметники неодноразово вживаються також поряд у сполученні з підкласом іменників [вогнь, повітря, вода, земля]:

Its improbable and beautiful and graceful inhabitants grouped and circled and lurked and darted as though they were unobserved, and its hundreds of thousands of litres of water were clear and bright and gave an illusion of limitless space [18, с. 215].

Прикметники *clear* і *luminous* об'єднані значеннями “світлий”, “очевидний, зрозумілий”:

She wears suits in soft dark, not-quite-usual colours –...– also in clear colours, palest lemon, deepest cream, periwinkle, faded flame [15, с. 26].

For here between the cloudy sky and the sea below, suddenly visible, I read their luminous secret and my own [20, с. 98].

But the meaning is not clear [18, с. 41].

Установлені нами ланцюжкові синоніми нагадують плідні спостереження М. Білинського, який пише: “Сигніфікативні контури синонімічного ряду визначаються фланговими значеннями його вагових коефіцієнтів” [3, с. 235].

Таким чином, розглянуті приклади підтверджують висунуті припущення, що ланцюжкова синонімія може бути зумовлена або спільною семемою для всіх її членів, або спільною семемою для окремих пар лексем (див. вище *bright* і *clear*). Не виключено також, що ланцюжкові синоніми можуть мати не одну, а дві або три спільних семем. Але наведена схема чітко демонструє, що “лінійний” (ланцюжковий) зв'язок – це певна реальність, яка, очевидно, зумовлена тим, що одна із семем у таких синонімів відіграє особливо важливу роль, а інші спільні семем (навіть, якщо вони є) відступають на задній план.

У другому випадку, як це видно на схемі 1, маємо справу не з рядом в буквальному смислі, а з синонімічною групою, члени якої пов'язані численними та різноманітними семантичними зв'язками. Інакше кажучи, синонімія в таких групах утворена на основі декількох семем. Назвемо таку синонімію векторною. Так, *fair* і *sunny* – семемою “сонячний, світлий”; *fair* і *pale* – семемами “слабкий, тьмянний”, “білявий, світлий” тощо.

Найсильніший зв'язок, за результатами кореляційного аналізу (див. табл. 2), зафіксовано між прикметниками *blond* і *fair* (величина коефіцієнта кореляції – 0,77). Спільною семемою для них виступає “білявий, світлий”. Наприклад:

She was about eight years old with blond hair and a glum look [11, с. 9]. – Це була дівчинка приблизно восьми років з білявим волоссям і насупленим поглядом.

A sad elderly waiter showed me to a table and I ordered blond beer and schnapps [14, с. 233].

I kept reminding myself that he had fair hair [12, с. 3].

Broad head, broad face, fair complexion, blond hair, blueish-grey eyes and this funny concave nose I have [17, с. 34].

Наступним за інтенсивністю є зв'язок між прикметниками *light* і *pale* з коефіцієнтом кореляції 0,75. Спільними семемами для них виступають “світлий”, “блідий, тьмянний”. Наприклад:

I planned to make the colours light, pretty: pale blue and white, with a flowered paper for the bedroom [13, с. 44].

He is a trim, neat figure, of pale complexion and of middle height, thin and precise [18, с. 283].

Зв'язок прикметників *fair* і *sunny* виправданий наявністю в них спільної семеми “сонячний, світлий”. Їхню появу в одній синтагмі спостерігаємо в реченні:

She wore her sunglasses on top of her head, perched on a jaunty little knot of baby-pink ribbon surmounting her sun-fair hair,.. [18, с. 95-96].

Прикметники *fair* і *pale* пов'язані семемою “білявий, світлий”. Наприклад:

I have an oval face with a short straight nose and thin lips and a uniformly fair fine complexion which is given to blushing [21, с. 37].

He had the pale complexion of a redhead, but his long unkempt hair was greasy and in need of a wash [21, с. 238].

Зв'язок прикметників *bright* і *sunny* пояснюємо наявністю спільної семеми “ясний, сонячний”. Окрім того, обидва прикметники вживаються в одній синтагмі в поєднанні з підкласом іменників [час, пори року, частини доби]. Наприклад:

Time has passed and it is October, with bright cool sunny days and an intense blue northern sky... [21, с. 453].

Цікаво порівняти одержані дані з тими, що засвідчені синонімічними словниками. У деяких синонімічних словниках [1] і [9] синоніми до слова *light* взагалі відсутні. У словнику [10] для прикметника *light* наведено дві підгрупи синонімів – 1) *bright, clear, luminous, lit, illuminated*; 2) *pale, whitish, bleached*. Зрозуміло, що *lit, illuminated, whitish* і *bleached* нами не розглянуті, тому що вони належать до віддаленої периферії. Зв'язок *light – pale* на схемі 1 позначений подвійною лінією, крім того на схемі він має продовження *sunny*; лінію *light – bright – clear – luminous* також спостерігаємо на схемі 1. Результати проведеного дослідження дозволяють одержати дані, набагато повніші та точніші за дані кількох синонімічних словників сучасної англійської мови.

У перспективі подальших досліджень запропонована методика встановлення синонімічних відношень може бути залучена для аналізу синонімічних зв'язків між прикметниками лексичної мікросистеми „темний“.

Список літератури

1. Апресян Ю. Д. Англо-русский синонимический словарь / Ю. Д. Апресян. – М. : Русский язык, 1979. – 544 с.
2. Апресян Ю. Д. О регулярной многозначности / Ю. Д. Апресян // Известия АН СССР. – М., 1971. – Т. 30. – Вып. 6 : Литература и язык. – С. 509–523.
3. Білінський М. Синоніміка номіналізацій в етимологічній варіативності віддієслівного словотворення англійської мови: евристика лексикометричного конструювання / Михайло Білінський // Матеріали III міжнар. наук. конф., присвяченої 70-річчю від дня народження професора, доктора філологічних наук Левицького В. В. [„Актуальні проблеми германської філології“], (Чернівці 10–12 квітня 2008 р.) / відп. ред. Кушнерик В. І. – Чернівці : Книги–XXI, 2008. – С. 233–241.
4. Виллюман В. Г. О синонимии и антонимии (на материале английского языка) / В. Г. Виллюман // Лингвистические исследования. Проблемы лексикологии, лексикографии и прикладной лингвистики. – М. : Ин-т языкознан. АН СРСР, 1978. – С. 18–29.
5. Виллюман В. Г. Английская синонимика / Виллюман В. Г. : Учеб. пособие для пед. ин-тов по спец. „Иностр. яз.“ – М. : Высшая школа, 1980. – 128 с.
6. Горнунг Б. В. О природе синонимии в языке и теоретических предпосылках составления синонимических словарей // Б. В. Горнунг // Вопросы языкознания. – 1965. – № 5. – С. 95–99.
7. Левицкий В. В. Синонимы в языке и речи / В. В. Левицкий // Иностранные языки в школе, 1969. – № 1. – С. 93–96.
8. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / Левицкий В. В. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 259 с.
9. Hajakawa S. I. Use the Right Word: Modern Guide to Synonyms and Related Words / S. I. Hayakawa. – New York: Funk and Wagnalls, 1982. – 726 p.
10. Urdang L. A Basic Dictionary of Synonyms and Antonyms / Laurence Urdang. – New Delhi, 1982.
11. Adams D. Dirk Gently's Holistic Detective Agency [Електронний ресурс] / Douglas Adams. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.

12. Barnes J. Flaubert's Parrot [Електронний ресурс] / Julian Barnes. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.
13. Brookner A. Brief Lives [Електронний ресурс] / Anita Brookner. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.
14. Burgess A. Earthly Powers [Електронний ресурс] / Antony Burgess. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.
15. Byatt A. S. The Matisse Stories [Електронний ресурс] / Byatt A. S. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.
16. Carter A. Nights at the Circus [Електронний ресурс] / Angela Carter. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.
17. Deighton L. Billion Dollar Brain [Електронний ресурс] / Len Deighton. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.
18. Drabble M. The Sea Lady [Електронний ресурс] / Margaret Drabble. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.
19. Fleming I. Goldfinger [Електронний ресурс] / Ian Fleming. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.
20. Huxley A. Island [Електронний ресурс] / Aldous Huxley. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.
21. Murdoch I. The Sea, the Sea [Електронний ресурс] / Iris Murdoch. – Режим доступу : <http://www.truly-free.org>.

Ю. Грибнік
(Івано-Франківськ)

КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ГЕОДЕЗИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ. ТЕРМІНИ-ОДНОСЛОВИ

У статті викладено різні підходи щодо класифікації термінів. На їх основі проведена структурна диференціація англійських геодезичних термінологічних одиниць. Особлива увага приділяється дослідженню та класифікації однослівних термінів галузі, яка аналізується.

Ключові слова: термін, однослівний термін, термін-комполит, термінологічне словосполучення, конверсія.

В статье изложены разные подходы относительно классификации терминов. На их основе проведена структурная дифференциация английских геодезических терминологических единиц. Особенное внимание уделяется исследованию и классификации однословных терминов отрасли, которая анализируется.

Ключевые слова: термин, однословный термин, термин-комполит, терминологическое словосочетание, конверсия.

The article provides a brief description of various linguistic approaches to terms classification. Structural differentiation of English geodetic terminological units is made on their basis. According to morphological structure, terminological units under study are divided into five main groups. Particular attention is paid to the analysis of one-word geodetic terms. It was found out that these terminological units are one of the most productive within the studied terminology, as they can function independently and also can be a part of compound terminological units or word combinations. Most of one-word terms are nouns, verbs and adjectives. Paying attention to the morphemic structure the analyzed terms are divided into: derived and nonderived ones. According to the semantical structure geodetic one-word terms can be monosemantic or polysemantic. It should be noted that some of the studied terminological units were formed as a result of conversion – a process, of making a new word from some existing root word by changing the category of a part of speech without changing the morphemic shape of the original root-word. As a result of analysis six types of conversion processes were singled out. Taking into consideration structural point of view English geodetic terminology is a well-organized system, which contains one-word terms, compound terminological units and word combinations. Though one-word terms are represented by less number than other structural types of terms, they are characterized by specific function to name the main geodetic concepts and to become parts of more complex terminological units.

Key words: term, one-word term, compound term, terminological word combination, conversion.

Постановка проблеми. Значна кількість сучасних лінгвістичних досліджень спрямована на вивчення галузевих термінологій, а також особливостей їх структурної організації, адже роль даних пластів лексики із кожним роком зростає, а сфера функціонування розширюється. Англійська геодезична термінологія є добре організованою системою термінологічних одиниць, яка активно розвивається і взаємодіє із загальнонавчаними словами, та лексемами інших галузевих термінологій.

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім вивченням англійської геодезичної терміносистеми, необхідністю класифікувати її структурні одиниці, а також проаналізувати основні характеристики термінів-однословів галузі.